WIKIPEDIA

Rumensk

__Rumensk__ kan også referere til Romania.

Rumensk språk (rumensk: *limba română*; i Moldova kalt **moldovsk**) er det femte største romanske språket i antall brukere. Det brukes som førstespråk av omkring 24–26 millioner mennesker, og er offisielt språk i Romania, Moldova og den autonome provinsen Vojvodina i Serbia. Den offisielle formen av moldovsk i Moldova er identisk med den offisielle formen av rumensk, med unntak av en mindre staveregel. Rumensk er også offisielt eller administrativt språk i forskjellige organisasjoner (som Den latinske union og EU).

Det finnes også rumensktalende i mange andre land (på grunn av emigrasjon), først og fremst i Italia, Spania, USA, Canada, Frankrike, Israel og Tyskland.

Rumensk språk stammer fra vulgærlatinen, språket som de romerske soldatene tok med da de erobret Dacia (dagens Romania) på 100-tallet etter Kristus. Språket har bevart en del ord og former som er forsvunnet fra de andre romanske språkene. Blant annet bruker rumensk intetkjønn, og en del av den rike kasusbøyningen i latin er bevart. Derimot er den del av ordforrådet påvirket av nabospråk som slavisk, ungarsk og gresk.

I en undersøkelse av det representative ordforrådet i ni romanske språk fant forskerne at rumensk har kun 23 ord som kommer fra dako-trakisk, dvs. 0.96%.[3]

Rumensk	
	Română
Brukt i	Romania Moldova Israel Serbia Ukraina Ungarn Bulgaria
Antall brukere	23 500 000[1]
Lingvistisk klassifikasjon	Indoeuropeisk Italisk Romansk Østromansk **Rumensk**
Skriftsystem	Det latinske alfabetet (det kyrilliske alfabetet i deler av Moldova)
Offisiell status	
Offisielt i	Romania Moldova[2] Vojvodina (Serbia) EU
Normert av	Academia Română
Språkkoder	
ISO 639-1	`ro`
ISO 639-2	`rum` (B) `ron` (T)
ISO 639-3	`ron`

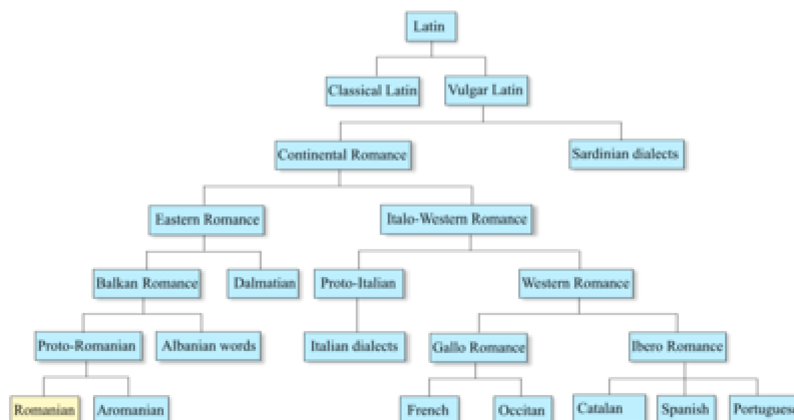
Wikipedia på rumensk
Rumensk på Wiktionary
Portal: Språk

Innhold

Eksterne lenker

Historie

I antikken ble det rumenske området bebodd av dakerne, et indoeuropeisk folk. I 106 ble de underkuet av Romerriket, og deler av Dacia (Oltenia, Banat og Transilvania) ble en romersk provins. Fra de neste 165 årene finnes det spor etter utstrakt romersk kolonisasjon i området, da regionen sto i nær kontakt med resten av Romerriket. Vulgærlatin ble administrasjons- og handelsspråk.

Det rumenske språkets plass i den romanske språkfamilien (engelsk tekst).

På grunn av trusselen fra de frie dakerne og goterne trakk romerne seg ut av Dacia omkring 271–275. Hvorvidt dagens rumenere er etterkommere etter dem som forlot området og slo seg ned syd for Donau eller etter dem som forble i Dacia, er et omstridt spørsmål.

På grunn av den geografiske isolasjonen, var rumensk trolig det første språket som skilte seg fra og kom bort fra påvirkningen av andre romanske språk, hvilket kan forklare hvorfor det er ett av de mest ensartede språkene i Europa. Det er mer konservativt enn andre romanske språk hva gjelder substantivenes morfologi. Rumensk har beholdt deklinasjoner, men mens latin hadde seks kasus, har rumensk tre, nemlig nominativ/akkusativ, genitiv/dativ og vokativ, og har også beholdt neutrum. Verbenes morfologi har imidlertid undergått den samme forandring henimot sammensatte perfektum- og futurum-former som i andre romanske språk.

Alle rumenske dialekter antas å stamme fra et fellesrumensk språk brukt mellom 600- og 900-tallet, da området ble påvirket av det bysantinske riket og rumensk ble påvirket av de slaviske språkene. Arumensk har veldig få slaviske ord. Forskjellene innenfor den dakorumenske dialekten (som tales i Romania og Moldova) er dessuten små. Bruken av denne ensartede dakorumenske dialekten strekker seg utenfor den rumenske statens grenser: En rumensktalende i Moldova snakker samme språk som en rumensktalende i serbisk Banat, hvilket tilsier en forholdsvis sen migrasjon til de nordlige områdene.

Rumensk utviklet seg i isolasjon i forhold til de andre romanske språkene. Men språket ble påvirket av slavisk (på grunn av migrasjon/assimilasjon og føydale/kirkelige forhold), gresk (bysantinsk, deretter fanariotisk), tyrkisk og ungarsk, mens de andre romanske språkene opptok ord og språklige trekk fra germansk.

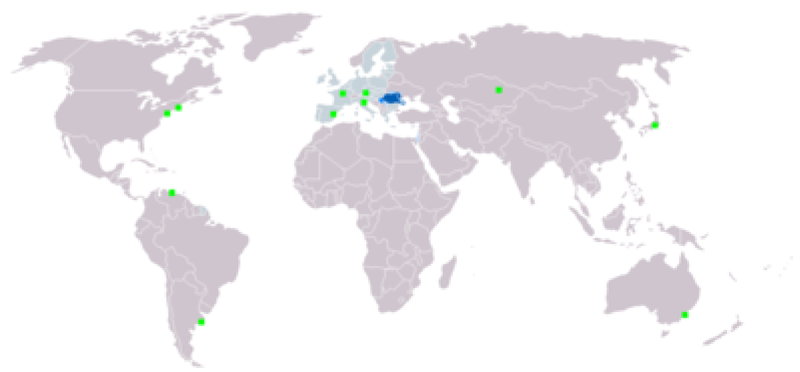
Det eldste skriftlige dokumentet på rumensk er et brev fra 1521 skrevet av Neacșu Lupu, en valakisk handelsmann, til Johannes (Hans) Benkner, en tysk embedsmann fra Brașov.

Den første boken på rumensk som ble trykt var en Katekisme fra 1544, men den er blitt borte. Den første trykte boken på rumensk som er oppbevart er et rumensk-slavisk evangelium, trykt i Sibiu mellom 1551 og 1553 av Filip Moldoveanul. Den første boken på rumensk trykt med latinske bokstaver var en samling kalvinske hymner fra 1560, trykt av Pavel Tordasi, en rumensk biskop.[4]

Klassifisering og beslektede språk

Kart over Balkan med områdene som bebos av rumenere og valakere.

Verdens rumenskspråklige områder.

Rumensk er et romansk språk, og tilhører dermed den italiske gren av den indoeuropeiske språkfamilien. Språket har mye til felles med slike språk som fransk, italiensk, portugisisk og spansk.

Språkene nærmest beslektet med rumensk er imidlertid de østromanske språkene syd for Donau: arumensk/makedorumensk, meglenorumensk og istrorumensk, som av og til klassifiseres som dialekter av rumensk. Et annet navn for rumensk, brukt av språkforskere for å skille språket fra andre østromanske språk, er «dakorumensk», som henviser til området hvor det tales (det vil si et område som grovt sett tilsvarer den romerske provinsen Dacia).

Den rumenske varianten som tales i Moldova har blitt kalt moldovsk av sovjetiske og senere av moldovske myndigheter, men språkforskere regner den ikke som et eget språk.

Blant de store romanske språkene er rumensk dét som ligger nærmest italiensk, idet de til en viss grad er innbyrdes forståelige. Skjønt rumensk har åpenbare leksikalske og grammatiske likheter med fransk, katalansk, spansk eller portugisisk, er det ikke gjensidig forståelig med disse i praktisk grad, for en rumensktalende vil som regel behøve en viss kunnskap om grunnleggende grammatikk og ordforråd, for å kunne forstå selv de enkleste setninger i disse språkene (og omvendt).

I det følgende eksemplet (som betyr «Hun lukker alltid vinduet før hun spiser middag») er beslektede former markert med fet skrift:

> ***Ea închide întodeauna fereastra înainte de a cina.*** (rumensk)
> ***Ea semper fenestram claudit antequam cenet.*** (latin)
> ***Ella*** (eller *lei*) ***chiude*** *sempre* ***la finestra*** *prima* ***di cenare****.* (italiensk)
> ***Elle*** *ferme toujours* ***la fenêtre avant de*** *dîner.* (fransk)
> ***Ella*** *siempre cierra la ventana* ***antes de cenar****.* (spansk)
> ***Ela*** *fecha sempre a janela* ***antes de cear****.* (portugisisk)

På den andre siden har det rumenske ordforrådet i moderne tid blitt sterkt påvirket av fransk og italiensk. Idag er det leksikalske samsvaret med italiensk anslått til 77 %, med fransk til 75 %, med spansk til 71 % og med portugisisk til 72 %.

Grammatikk

Hovedartikkel: Rumensk grammatikk

Rumenske substantiv bøyes etter kjønn (maskulinum, femininum og neutrum), tall (entall og flertall) og kasus (nominativ/akkusativ, dativ/genitiv og vokativ). Artikler samt de fleste adjektiver og pronomen samsvarer i kjønn med substantivet de står til.

Rumensk er det eneste romanske språket der bestemte artikler er enklitiske: Det vil si at de settes etter substantivet (som i nordgermanske språk, f. eks. norsk), i stedet for foran (*proklitiske*). Som i andre romanske språk stammer de fra de latinske påpekende pronomen.

Rumensk har fire verbal-konjugasjoner som videre deles inn i ti konjugasjonsmønstre. Verb kan settes i fem modi, som bøyes etter person (indikativ, kondisjonalis/optativ, imperativ, konjunktiv og presumptiv) og fire apersonale modi (infinitiv, gerundium, supinum og partisipp)

Fonologi

Hovedartikkel: Rumensk fonologi

Rumensk har syv vokaler: /a/, /e/, /i/, /o/, /u/, /ə/, og /ɨ/. I tillegg kan /ø/ og /y/ dukke opp i enkelte ord.

I enden av et ord, etter konsonanter (sjelden inne i et ord) kan det forekomme en kort ikke-syllabisk /i/; den symboliseres med /i̯/ eller /ʲ/ i IPA og fremkommer som palatalisering av den foregående konsonanten. En tilsvarende lyd, den ustemte endelsen *u*, forekom i eldre rumensk, men har forsvunnet fra standardspråket.

Det er også fire halvvokaler og 20 konsonanter.

Diftonger

Fallende diftonger: ai, au, ei, eu, ii, iu, oi, ou, ui, ăi, ău, îi, îu.

Stigende diftonger: ea, eo, ia, ie, io, iu, oa, ua, uă.

Triftonger

Mønstret H-V-H (hovedvokalen mellom to halvvokaler): eai, eau, iai, iei, ieu, ioi, iou, oai.

Mønstret H-H-V (glidning foran hovedvokalen); eoa, ioa.

Det rumenske alfabetet

Det rumenske alfabetet er som følger:

A, a (a); Ă, ă (ă); Â, â (â din a); B, b (be), C, c (ce); D, d (de), E, e (e); F, f (fe / ef); G, g (ghe / ge); H, h (ha / haș); I, i (i); Î, î (î din i); J, j (je), K, k (ka de la kilogram), L, l (le / el); M, m (me / em); N, n (ne / en); O, o (o); P, p (pe); R, r, (re / er); S, s (se / es); Ș ș (șe); T, t (te); Ț ț (țe); U, u (u); V, v (ve); X, x (ics); Z, z (ze / zet).

Det rumenske alfabetet er basert på det latinske alfabetet, og har fem bokstaver i tillegg (disse er ikke diakritika, men egne bokstaver).

Leseregler

Lesning av rumensk medfører at man må lære seg noen regler, som ligner dem i italiensk.

- *h* betegner /h/
- *j* betegner /ʒ/
- Det er to bokstaver med et understilt komma, Ș og Ț, som betegner lydene /ʃ/ og /ʦ/. Allografene med en cedille i stedet for et komma, *Ş* og *Ţ*, kom i utstrakt bruk siden karaktersettene før og i de tidlige Unicode-formatene ikke inneholdt standardformene.
- En *i* etter en konsonant i slutten av et ord betegner palatalisering av konsonanten (f. eks. *lup* /lup/ «ulv», men *lupi* /ˈlu.pi̥/ «ulver»).
- *ă* betegner schwa, /ə/.
- Bokstaven *e* uttales alminneligvis som diftongen *ie* /je/ når den står i begynnelsen av en form av verbet *a fi* «å være», f. eks. *este* /jeste/ «er». Denne regelen gjelder også personlige pronomen som begynner på *e*, f. eks. *el* /jel/ «han».
- *x* betegner enten fonemet /ks/ som i *expresie* «uttrykk», eller /gz/ som i *exemplu* «eksempel».
- Som i italiensk betegner bokstavene *c* og *g* affrikatene /ʧ/ og /ʤ/ foran *i* og *e*, og /k/ og /g/ ellers. Når /k/ og /g/ følges av vokalene /e/ og /i/ (eller de tilsvarende halvvokalene eller endelig /i̥/ *el.* /ʲ/), brukes digrafene *ch* og *gh* i stedet for *c* og *g*, som vist i tabellen under.

Gruppe	Fonem	Uttales	Eksempler
ce, ci	/tʃ/	*tsj* i **tsjekkisk**, *ch* i engelsk **cheek**	*cerc* (sirkel), *cine* (hvem)
che, chi	/k/	*k* i **kelner**, engelsk **kiss**	*chem* (jeg roper), *chimie* (kjemi)
ge, gi	/dʒ/	*j* i engelsk **jelly** og **jigsaw**	*ger* (frost), *gimnast* (gymnast)
ghe, ghi	/g/	*g* i **genser**, **gitter**	*ghețar* (isbre), *ghid* (guide)

Språkprøve

Norsk tekst:

> Alle mennesker er født frie og med samme menneskeverd og menneskerettigheter. De er utstyrt med fornuft og samvittighet og bør handle mot hverandre i brorskapets ånd.
>
> (Menneskerettighetserklæringen)

Moderne rumensk – uthevede ord er franske eller italienske lånord:

> Toate ființele **umane** se nasc **libere** și **egale** în **demnitate** și în drepturi. Ele sunt înzestrate cu **rațiune** și **conștiință** și trebuie să se **comporte** unele față de altele în **spiritul fraternității**.

Rumensk, uten franske eller italienske ord – uthevede ord er slaviske lånord:

> Toate ființele omenești se nasc **slobode** și **deopotrivă** în **destoinicie** și în drepturi. Ele sunt înzestrate cu cuget și înțelegere și **trebuie** să se poarte unele față de altele după firea frăției.

Rumensk, uten lånord:

Toate ființele omenești se nasc nesupuse și asemenea în prețuire și în drepturi. Ele sunt înzestrate cu cuget și înțelegere și se cuvine să se poarte unele față de altele după firea frăției.

Referanser

1. ^ Ethnologues tall fra 2002 (http://www.ethnologue.com/show_language.asp?code=ron)
2. ^ Moldovas grunnlov refererer til moldovsk, men stadfester også at dette språklig sett er det samme som rumensk. Moldovsk har egne ISO 639-koder, men er ikke et eget språk.
3. ^ «Câte cuvinte traco-dace are limba română?». *www.historia.ro*. Besøkt 27. oktober 2019.
4. ^ Al. Piru, Istoria literaturii române, Ed. Grai și suflet-Cultura națională, București, 1994, p. 14

Eksterne lenker

- (en) Romanian Reference Grammar, av Dana Cojocaru, Universitetet i București (183 sider) - 4.6 MB - pdf (http://www.seelrc.org:8080/grammar/pdf/stand_alone_romanian.pdf)
- (nn) Ola I. Breivega: Rumensk på ymiskvar lei (http://www.språkrådet.no/templates/Page.aspx?id=8026) i Språkrådets «Språknytt» (nr. 4, 2005).
